

12. Drahanovska, L.: *Heilkuren. Entspannung und Wellness*, in: *Prager Zeitung*, Nr. 11 (2002). – S. 13.
13. Freyer, W.: *Ganzheitlicher Tourismus* (1999). – S. 38.
14. Godau, A.: *Neue Chancen für den Tourismus in Osteuropa durch Öffnung und Kooperation*, in; Fonta-nari, M; Rothe, S. (Hg.): *Management des europäischen Tourismus*, Wiesbaden, 1995. – S. 34.
15. DZT: *Über den ehemaligen «Eisernen Vorhang» hinweg*, in: *integra*, H. 1 (2001). – S. 7.
16. H.O.B.: *Medizinische Kompetenz*, in: *Heilbad und Kurort*, H. 7-8 (2000). – S. 161.
17. Schafer, B.: *Baden mit Hundertwasser- der Patient wird Gast und die Kur zu Wellness*, in: *Deutsches Seminar für Fremdenverkehr: Mehr Wirtschaftskraft durch Tourismus und Freizeit*, Berlin, 1999. – S. 281.
18. Pils, M.: *Tourismus und nachhaltige Entwicklung in Mittel- und Osteuropa*, in : a. a. O. – S. 2.
19. Paskaleva, K./Kaleynska, T.: *Bulgaria's Tourism: A thriving and sustainable future?*. in: *integra*, (2001). – S. 11.

Мельник Ю.

СУЧАСНИЙ СТАН ПЛОДООВОЧЕКОНСЕРВНОЇ ГАЛУЗІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Проаналізовано сучасний стан плодоовочеконсервної галузі, що дало змогу виявити проблеми її розвитку та виділити чинники, які сприяють зміцненню позицій галузі.

Плодоовочеконсервна промисловість є однією з давніх галузей харчової промисловості, оскільки спосіб консервування, запропонував уперше ще у 1810 р. француз М. Аппер. Дана галузь займається переробкою продукції сільського господарства з метою запобігання її псуванню при тривалому зберіганні.

Нині консервна галузь, незважаючи на нестійкий розвиток економічних умов господарювання в країні, вирішує ряд завдань. По-перше, сприяє значному зменшенню втрат сільськогосподарської продукції. По-друге, дає змогу урізноманітнити раціон, при цьому зменшуючи затрати часу і праці на приготування їжі вдома. По-третє, забезпечує населення несезонними продуктами, що збалансовує раціон харчування протягом усього року. По-четверте, поліпшує постачання продовольства до столу споживача в достатніх обсягах і асортименті.

Аналіз ефективності функціонування плодоовочеконсервних підприємств Тернопільської області, який ми здійснили раніше, показав,

що дані підприємства працюють із низькою рентабельністю [6]. Це значною мірою пояснюється загальногалузевими тенденціями, що й стало передумовою до аналізу стану плодоовочеконсервної галузі.

Наукові дослідження стану та розвитку плодоовочеконсервної галузі певною мірою висвітлені у працях Н. Васильєвої, І. Голяш, С. Кучеренка, Т. Лагоди і О. Дерев'янка, В. Лазні, О. Шмаглія. Незважаючи на це, дослідження ринку плодоовочеконсервної продукції західного регіону, зокрема Тернопільської області, є недостатніми.

Метою даного дослідження є аналіз сучасного стану плодоовочеконсервної галузі Тернопільської області та у цілому в Україні, виявлення проблем та чинників, що сприяють розвитку даної галузі.

Формування ринку плодоовочеконсервної продукції у пострадянський період відбувалося поетапно – від занепаду, коли з руйнуванням радянської системи були втрачені ринки збуту, а розбалансований механізм народного господарства позначився на діяльності переробних підприємств, і до становлення, що проявилось у завоюванні стійких ринкових позицій окремими виробниками, формуванні лідерів галузі й у переході «від кількості до якості» у виробництві продукції. Особливості першого етапу розвитку полягали ще й у тому, що інтеграція України у світове господарство зумовила заповнення ринку імпортними товарами, дешевшими, проте не завжди високої якості, які подекуди зовсім витіснили продукти вітчизняного виробництва. Головним чином це контрабандна продукція, що потрапляє на ринок поза митним контролем. Так, не витримуючи конкурентного тиску, плодоовочеконсервна галузь із прибуткової стала збитковою. Не стала винятком і Тернопільська область. Перетворення в економіці відобразилися на діяльності підприємств плодоовочеконсервної галузі таким чином, що більшість із них не подолали змін, викликаних структурною перебудовою, що супроводжувалося зниженням темпів виробництва, втратою позицій на ринку. Посилення конкуренції з боку імпортної продукції, невміння скоригувати свою діяльність відповідно до нових умов на даному етапі вибило їх із колії. Це позначилося на кількості виробників – відсіялася частина підприємств, що потрапили на ринок випадково, з метою одноразового «зняття вершків».

Незважаючи на це, ряд підприємств зумів подолати несприятливу ситуацію – відновити виробництво, знайти джерела надходження коштів для модернізації виробничих потужностей і встановлення нових. У результаті, хоч і не вдалося вплинути на галузеві показники ефективності виробництва, проте їхня продукція знайшла свого споживача завдяки поліпшенню дизайну упаковки, якості продукту, розширенню асортименту. Отже, є підстави стверджувати, що ефективне функціонування цих підприємств – приклад того, що плодоовочеконсервна галузь може успішно розвиватись

і в межах Тернопільської області – задовольняти потреби споживачів, давати прибутки і поповнювати бюджет.

Український ринок плодоовочевої консервації розвивається динамічно, збільшуючись щорічно в середньому на 10–15%. У цілому, цей ринок ще не можна назвати насиченим та сформованим. Про це свідчать хоча б постійні перетурбації в середовищі українських виробників [1, 124].

Справді, ринок плодоовочеконсервної продукції щороку нарощує обсяги виробництва, що підтверджують дані табл. 1 [8, 115].

Таблиця 1

Індекси обсягу продукції харчової промисловості та переробки овочів і фруктів в Україні, відсотків до попереднього року.

Показники	Роки			
	2002	2003	2004	2005
Харчова промисловість у цілому	108,4	120,0	112,4	124,2
Промислова переробка овочів і фруктів	122,5	139,3	120,3	119,5

Як видно з табл. 1, обсяги виробництва з переробки овочів та фруктів стабільно зростають. Значний стрибок у виробництві продукції спостерігався у 2003 р. – 139,3% до 2002 р., а в наступні роки темпи зростання виробництва дещо знизилися – 120,3% у 2004 р. і 119,5% у 2005 р.

Стан ринку плодоовочеконсервної продукції у межах Тернопільської області, що видно з табл. 2, також відзначається приростом обсягів. Значне зростання продукції спостерігалось в 2003 р. як у цілому в харчовій промисловості, так і щодо переробки овочів та фруктів, обсяги продукції якої зросли майже втричі порівняно з 2002 р. Від 2003 р., темпи зростання продукції знижували, і вже у 2005 р. індекс становив 128,8% до 2004 р.

Таблиця 2

Індекси продукції харчової промисловості та переробки сільськогосподарських продуктів у Тернопільській області, % [7, 100].

Галузі харчової промисловості	Індекси продукції у % 2005 р. до				
	2000	2001	2002	2003	2004
Харчова промисловість та переробка с-г продуктів	187,1	158,1	153,4	103,1	108,0
Промислова переробка овочів і фруктів	638,1	473,3	439,5	130,0	128,8

Детальнішу інформацію про випуск консервної продукції можна отримати з аналізу обсягів виробництва у галузі за видами на підставі табл. 3 [9, 118].

Таблиця 3

Виробництво консервів в Україні за видами, млн. умовних банок¹.

Назва показника	Роки					
	1990	1995	2000	2001	2002	2003
Всього	4386	1444	1286	1477	1646	2244
у т. ч. м'ясні та м'ясо-рослинні	247	159	68,3	35	48,1	46,8
рибні (у т. ч. консерви з морепродуктів)	352	85,9	121	167	168	139
овочеві	1186	339	146	163	194	222
томатні (без соків)	350	174	184	118	246	264
фруктові (без соків)	1034	158	82,1	65	61,8	96,3
з них повидло, варення, джеми	309	38,6	35,8	30,4	25,5	35,8
соки натуральні	1071	221	310	482	544	835
з них фруктові	826	146	264	411	471	713
молочні	415	177	122	158	173	198

Статистичні дані табл. 3 відображають етапи становлення ринку консервної продукції. Так, із 1990 р. до 1995 р. в Україні окреслилася тенденція до спаду виробництва консервів, почалися перебудова галузі, пристосування виробників до нових умов господарювання.

Таким чином, пік загального виробництва консервів припадав на 1990 р. – 4386 муб, після чого відбувалося поступове зменшення виробництва, яке у 2000 р. становило 1286 муб. Початком періоду відродження можна вважати 2001 р. Із цього часу обсяги виробництва консервів зросли від 1477 муб до 2244 муб у 2003 р. При цьому обсяги збільшувалися не рівномірно за всіма видами консервів, а переважно за рахунок соків, овочевих і томатних консервів. Причиною цьому стала хаотичність у формуванні нових господарських зв'язків між виробниками та споживачами, що й породила зміну структури випуску окремих видів консервів через відсутність замовлень на них. Разом із тим, порушилася схема постачання сировини сільгоспвиробниками до переробних підприємств.

Із 2003 р. в номенклатурі промислової плодоовочевої консервації відбулися незначні зміни, що не дає змоги отримати детальну інформацію про асортимент плодоовочевих консервів і соків. За даними Держкомстату

¹ 1 умовна банка становить 400 мл, що дорівнює приблизно 0,4 кг.

України, згідно з новим переліком, інформація про обсяги виробництва в Україні консервів та їх динаміку подана у таблиці 4.

Таблиця 4

Виробництво консервної продукції в Україні з 2003 р.

Назва показника	2003	2004		2005	
	тис. т	тис. т	% до поперед. року	тис. т	% до поперед. року
Соки фруктові та овочеві, нектари	400	473	118,25	672	142,07
Овочі консервовані натуральні	92,9	102	109,8	150	147,06
Джеми, желе фруктові, пюре і пасти фруктові чи горіхові	70,5	61,2	86,81	93,3	152,45

Із табл. 4 бачимо, що в останні роки окреслилася тенденція до стійкого зростання виробництва консервної продукції. Так, соків у 2004 р. було випущено на 73 тис. т., або на 18,25% більше, ніж у 2003 р., а у 2005 р. – вже на 42,07% (672 тис. т) більше від попереднього. Зростають обсяги виробництва й овочів консервованих натуральних. Так, у 2004 р. порівняно з 2003 р. темп зростання становив 9,8%, а у 2005 р. проти 2004 р. – 47,06%. У 2004 р. відставання у виробництві консервів солодкої групи становило 86,81% порівняно з минулим роком. Проте у 2005 р. ситуація виправилася, і приріст продукції становив вже 52,45% порівняно з 2004 р.

Зміну обсягів виробництва консервів (за новою номенклатурою) у Тернопільській області відображає табл. 5, побудована за даними Головного управління статистики в Тернопільській області.

Таблиця 5

Виробництво консервної продукції у Тернопільській області за 2004–2005 рр., тонн

Назва показника	2004	2005	% до 2004 р.
Соки фруктові та овочеві, нектари	6892	9794	142,11
Овочі консервовані натуральні	909	3971	436,85
Томати приготовлені, або консервовані натуральні	6	4	66,67
Овочі, фрукти, горіхи і гриби консервовані з додаванням оцту	1300	619	47,62
Джеми, желе фруктові, пюре і пасти фруктові	1149	306	26,63

Дані табл. 5 дають змогу зробити висновок про зростання обсягів виробництва окремих видів консервної продукції. Це означає, що визначені ті види консервів, виробництво яких стало пріоритетним – соки і нектари та овочі консервовані натуральні, що обумовлено специфікою рослинництва регіону. Обсяги цих видів зростають. Так, виробництво соків зросло за 2005 р. на 42,11%, тобто з 6892 т до 9794 т, а овочів консервованих натуральних – майже в чотири рази, або з 909 т до 9671 т. Виробництво томатних консервів зменшилося на 52,38%, оскільки в краї не спеціалізуються на вирощуванні томатів, а їх закупівля приводить до подорожчання готового продукту, що стає неконкурентним за ціною з аналогами. Зменшилося також і виробництво консервів солодкої групи – на 73,37%, що обумовлено нерентабельністю їх виробництва через дороговизну сировини.

Виробництво плодоовочевих консервів безпосередньо пов'язане зі забезпеченням сировиною переробних підприємств. Це, в свою чергу, залежить від рівня розвитку сільського господарства, зокрема його окремої ланки – рослинництва, стан якої також бажає бути кращим. Тому спад продуктивності у сільськогосподарському виробництві позначився і на ефективності виробництва консервних підприємств. Так, за останні роки зменшилися виробництво і реалізація продукції рослинництва, що позначилося на забезпеченні плодоовочеконсервних підприємств сировиною. За статистичними даними, сільськогосподарські підприємства у Тернопільській області реалізували протягом 2002 р.: картоплі – 6,1 тис. т, овочів – 2,2 тис. т, плодів і ягід – 3,6 тис. т, тоді як у 1990 р. їх реалізація становила відповідно 123,9, 83,5 і 7,3 тис. т. У 2003 р. ці показники дорівнювали: картоплі – 12,8 тис. т, овочів – 3,9 тис. т, плодів і ягід – 3,2 тис. т, а у 2004 і 2005 рр. відповідно: картоплі – 20,4 і 19,4 тис. т, овочів – 3,0 і 4,2 тис. т, плодів і ягід – 3,9 і 1,8 тис. т [7, 117].

Звідси випливає висновок, що ефективне виробництво в плодоовочеконсервній галузі певною мірою залежить від рівня кооперації сільськогосподарських виробників та переробних підприємств, ефективність функціонування яких залишається також низькою.

Таким чином, можна виділити такі чинники, що впливають на зміцнення позицій вітчизняної плодоовочеконсервної галузі:

- збереження за українськими виробниками ринків збуту за межами країни – на теренах пострадянських республік та в країнах, що не належать до переліку;
- продовження реструктуризації власності підприємств, що сприяє консолідації капіталу;
- впровадження нових технологій, модернізації технологічних ліній, розширення спектру пакувальних матеріалів;
- акцентування уваги на якості як готової консервної продукції, так і сировини, з якої її виготовляють;

- формування культури споживання плодоовочевої консервації у населення;
- оновлення та розширення асортименту плодоовочевих консервів.

Отже, аналіз стану плодоовочеконсервної галузі, який ми здійснили, дав змогу виявити проблеми її розвитку, а окреслення шляхів їх розв'язання стане темою наступних досліджень.

The modern state of tinned food industry is analyzed in the article, that allowed to expose the problems of its development and select factors as instruments in strengthening of positions of industry.

Література

1. Васильєва Н. Консерваторы: 2003 // Бизнес. – 2003. – 11 авг. – С. 124–128.
2. Голяш І. Формування регіональних ринків плодоовочеконсервної продукції // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України. – Тернопіль, 2000. – Вип. 4. – С. 82–85.
3. Кучеренко С. М. Тенденції розвитку консервного виробництва в системі споживчої кооперації // Економіка АПК. – 2000. – № 9. – С. 43–47.
4. Лагода Т., Дерев'янку О. Сировина для підприємств консервної промисловості // Пропозиція. – 2001. – № 2. – С. 92–95.
5. Лазня В. Плодоовочеконсервне виробництво в Україні // Економіка України. – 1999. – № 10. – С. 70–77.
6. Мельник Ю. О. Аналіз ефективності функціонування плодоовочеконсервних підприємств Тернопільської області // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: економіка. – 2005. – № 18. – С. 257–259.
7. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2005 рік. – Тернопіль, 2006. – 472 с.
8. Статистичний щорічник України за 2005 рік. Державний комітет статистики України. – К.: Консультант, 2006. – 575 с.
9. Статистичний щорічник України за 2004 рік. Державний комітет статистики України. – К.: Консультант, 2005. – 592 с.
10. Шмаглій О. Плодоовочеконсервна промисловість: деякі проблеми та перспективи // Харчова і переробна промисловість. – 2000. – № 11–12. – С. 10.